

**ФОРМУВАННЯ У МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ НІМЕЦЬКОЇ МОВИ
КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ В ПИСЕМНОМУ МОВЛЕННІ**

Дана стаття присвячена вирішенню проблеми формування у майбутніх учителів німецької мови комунікативної компетенції в писемному мовленні. Автор розглядає цілі та задачі навчання писемного мовлення майбутніх учителів в світлі сучасних міжнародних вимог, визначає дискурс як основу навчання зазначеного виду мовленнєвої діяльності та характеризує функціонально-сміслові типи дискурсу, характерні для 1-го курсу, - опис та розповідь.

Ключові слова: мета навчання писемного мовлення, мовленнєві вміння, загальні закономірності побудови текстів, дискурсивні вміння, функціонально-сміслові типи тексту, опис, розповідь.

В сучасному суспільстві гостро постає питання підготовки висококваліфікованого фахівця в кожній галузі, зокрема, у вищому мовному навчальному закладі (ВМНЗ). Це стосується проблеми формування справжнього професіонала, а саме майбутнього вчителя іноземної мови. Підготовка такого фахівця проводиться послідовно на всіх ступенях навчання у ВМНЗ, але особливу увагу варто приділяти молодшим курсам, оскільки вони є базовими і слугують основою для подальшого вдосконалення навичок і вмінь майбутнього вчителя.

Практична мета навчання німецької мови у ВМНЗ полягає у формуванні в студентів іншомовної комунікативної компетенції, під якою ми розуміємо здатність сприймати та породжувати тексти згідно поставленого завдання [4]. Формування іншомовної комунікативної компетенції неможливе без

оволодіння студентами, поряд з іншими видами мовленнєвої діяльності, писемним мовленням. Згідно з Програмою (2004), навчання у ВМНЗ передбачає досягнення рівня досвідченого користувача (рівень C2).

У свою чергу, визначимо мету навчання писемного мовлення на I курсі ВМНЗ. Специфіка I курсу полягає в тому, що тут формуються базові навички і вміння, які визначають успішність подальшого навчання. Базовими на I курсі у ВМНЗ є мовленнєві вміння, оскільки навички, які пов'язані з каліграфією, графікою, пунктуацією є завданням навчання у середніх навчальних закладах [4].

Під **мовленнєвими вміннями** в писемному мовленні ми розуміємо уміння продукувати зазначені цілями навчання різні типи писемних дискурсів. Уміння продукувати писемні висловлювання – це складне мовленнєве вміння, яке складається з певних умінь. Уміння продукувати письмовий текст на I курсі ми пов'язуємо з навчанням, яке, перш за все, враховує загальні закономірності створення писемного мовленнєвого висловлювання. Під **загальними закономірностями** ми розуміємо такі механізми побудови текстів, які не залежать від конкретного функціонально вагомому жанру письмового тексту, і, відповідно, утворюють базу для подальшого навчання написання текстів різних жанрів. Ми вважаємо, що володіння такими механізмами ефективно впливатиме на навчання у майбутньому, в той час як, наприклад, уміння писати рецензію не завжди полегшує написання ділового листа. У даному дослідженні нам необхідно визначити, які письмові мовленнєві вміння мають характер базових, а також встановити здатність зазначених різновидностей мовленнєвого вміння позитивно впливати на ефективність навчання у майбутньому.

Зазначене вище дає підстави стверджувати, що компетенція в писемному мовленні – це, перш за все, вміння будувати писемний дискурс, тобто письмові мовленнєві вміння – це, перш за все, **вміння дискурсивні**. Вміння будувати писемний дискурс складає дискурсивну компетенцію того, хто пише. Саме

вона і дискурсивні вміння, (під якими розуміємо вміння оперувати дискурсивною стратегією, тобто певними діями та операціями, які складають писемну мовленнєву діяльність [3]), є базовими в писемному мовленні, оскільки відображають загальні закономірності побудови письмових текстів. На I курсі у ВМНЗ оволодіння базовими вміннями в писемному мовленні повинно ґрунтуватися на знаннях загальних закономірностей створення текстів. Внаслідок чого, знаючи загальні закономірності побудови тексту, студенти можуть вивчати особливості конкретних видів писемних мовленнєвих висловлювань.

Згідно з Програмою [4] в кінці I курсу навчання у ВМНЗ студенти будуть спроможні якісно і послідовно писати повідомлення про себе (до 70 слів), короткі твори (до 150 слів), що включають опис, розповідь, роздум, біографії людей, офіційні та особисті листи, інструкції, рецепти, вказівки.

Проаналізувавши вимоги Програми (2004), вважаємо за необхідне зосередити увагу на письмових текстах, в основі яких лежить опис і розповідь, оскільки вони в повній мірі відображають загальні закономірності створення писемного дискурсу.

В даній статті **опис і розповідь** визначаються як функціонально-сміслові типи тексту, під якими ми розуміємо модальні єдності, тобто всі речення, які входять до їх складу, об'єднуються однаковим відношенням того, хто говорить/пише, до предмету повідомлення.

Завданням нашого дослідження є не тільки навчити „опису” і „розповіді” як композиційно-мовленнєвої форми, а й навчити побудови цілісних, зв'язних, осмислених, зручних для читання текстів на основі функціонально-сміслових типів „опис” і „розповідь”, тобто акцент зміщується в бік якісних характеристик тексту та процесу створення тексту, який має відповідні характеристики. Крім того, осмислений текст – це текст, який відображає об'єктивну реальність. Студент має бути компетентним при побудові дискурсу/тексту для реалізації своїх знань у реальному житті.

У стилістиках дається чітке визначення функціонально-сміслових типів писемного дискурсу та вказується „предмет”, „зміст” мовленнєвої форми (Inhalt, was?) і в загальних рисах способів викладу (суб’єктивний чи об’єктивний), який її характеризує (Art der Darstellung, wie?) [1].

Отже, охарактеризуємо визначені типи писемного дискурсу.

Beschreibung (опис) – це по можливості точний словесний опис предмета, дії чи стану в їх істотних ознаках [1]. Мета опису – надати можливість читачу побачити, почути або відчути те, що бачив, чув, відчував автор, іншими словами, створити ілюзію „присутності”.

Об’єктом опису мають бути: предмет, людина, тварина, місце, ландшафт, інтер’єр, дія, процес. До „опису” відносяться і так звані „характеристики”, які відображають якості людини. Опис служить для детальної передачі стану дійсності. Він має два основних різновиди: „статичний опис” і „динамічний опис”.

У „статичному описі”, який базується на описі предметів, останні подаються в їх якісній визначеності, стабільності та незмінності у певний проміжок часу, що й визначає основну ознаку цього виду – статичність. У цьому виді опису фіксуються переважно два види відношень: „предмет – простір” і „предмет – ознака”. Відповідно опис має предметно-адвербіальну форму або предметно-атрибутивну [1]. Можливим є поєднання двох форм у межах одного опису. В „описі” головне – речі, якості, властивості, а не дія. Але іноді „опис” подається в формі дії, це перехідні випадки, вони межують з „динамічним описом”.

„Динамічний опис” (Schilderung) або „опис в русі” (das personenreiche bewegte Bild). У „динамічному описі” передаються предмети в русі, в переміщенні один відносно іншого. Об’єктом динамічного опису може бути дія або процес, а саме: зовнішня поведінка персонажа тексту, опис його діяльності у певний момент, опис внутрішнього стану, переживань героя. (Ця різноманітність об’єктів відображена в німецьких термінах: Beschreibung in der

Bewegung; Schilderung-Gegenstandsschilderung, Vorgangsschilderung; Zustands-, Erlebnisschilderung) [1].

Загалом виділяють два різновиди „динамічного опису”:

- „динамічний опис подій” (Vorgangsschilderung),
- „динамічний опис переживань” (Erlebnisschilderung).

Під час опису процесу, дії (Vorgangsbeschreibung) всі основні фази того, що відбувається необхідно фіксувати в часовій послідовності (im zeitlichen Nacheinander), тому що послідовність речень повинна відповідати послідовності дій.

Загалом стилісти підкреслюють, що різниця між “Beschreibung” і “Schilderung” полягають не в „змісті”, а у відношенні того, хто говорить, до того, що він описує.

Серед структурних типів „опису” виділяють три різновидності:

- „опис з єдиним планом минулого часу”,
- „опис з єдиним планом теперішнього часу”,
- „номінативний опис”.

Виділені три різновиди „опису” відрізняються одне від одного стилістично. „Опис з єдиним планом минулого часу” має епічний характер, реальність відтворення в них менш відчутна, ніж у формах „опису з єдиним планом теперішнього часу”. Останні мають сценічний характер і аналогічні „німим сценам” в драмі та кіносценарії. Об’єкти в цих „описах” зняті ніби панорамою: людина, що описує, виступає ніби кінооб’єктив, який рухається крізь об’єкти і фіксує їх у тому порядку, в якому вони знаходяться в дійсності. Ступінь статичності в „описах з планом минулого часу” нижча, ніж в „описах з планом теперішнього часу”.

В „описах з планом теперішнього часу” все ґрунтується на даному моменті, кінооб’єктив ніби затримується на деяку мить. „Номінативний опис” базується на принципі перерахування. Основною його характеристикою виступає точність і лаконічність. В одному випадку вони використовуються як „якісні

характеристики”, в іншому – для створення повноти картини, в якій подається момент становлення, перехід у певний стан.

Під час опису предметів (Gegenstandsbeschreibung) ми рекомендуємо визначитися з певним порядком викладу: від загальної характеристики предмету (величина, колір) до опису частин, або від більш важливого до менш важливого. Дотримуючись певного порядку, автор повинен перенести просторове положення характеристик і якостей в лінійну послідовність в тексті [5].

У свою чергу, проаналізувавши різновиди „опису” та враховуючи вимоги Програми з німецької мови (2004), вважаємо за необхідне обмежитися навчанням студентів написання „статичного опису”, що обумовлюється навчальним матеріалом на основі тематичного блоку „Mensch” для I курсу ВМНЗ.

Erzählung (розповідь) – це емоційно забарвлене, суб’єктивне повідомлення про певну подію, яка відбулася у минулому і завершилася до моменту повідомлення про неї [1].

Мета розповіді полягає в тому, щоб повідомити читачу, що відбулося у певному місці в певний час. Розповідь є емоційним повідомленням, яке ґрунтується на конкретних деталях, і відповідає на запитання: що трапилось, коли відбулося, де відбулося, хто приймав участь, як все почалося, що відбулося в результаті.

Серед структурних типів „розповіді” виділяють два різновиди:

- „ілюстративна розповідь” (Sichterzählung),
- „панорамна розповідь” (Bilderzählung/Panoramaerzählung) [2].

Виділені два різновиди розповіді відрізняються один від одного стилістично. „Ілюстративна розповідь” характеризується співпаданням часу розповіді й часу дії, а той, хто розповідає є або діючою особою події, або досить наближений до події. Це повідомлення про моментально сприйняті явища (Sieh da!). „Панорамна розповідь” характеризується панорамним

сприйняттям дійсності – це таке сприйняття, коли погляд рухається повз предметів у тому порядку, в якому вони знаходяться у дійсності. Воно дає те, що ми називаємо „картиною” (Bild). Панорамно можна сприймати і рух, створюється „динамічна картина”. Іноді дві форми „розповіді” використовуються одночасно для того, щоб оживити повідомлення, автор виступає як той, хто розповідає, або як діюча особа/свідок, тоді переказ переходить у показ.

Різниця між „повідомленням” (Bericht) і „розповіддю” (Erzählung) полягає не в змісті, (і в першому, і в другому випадку мова йде про певну подію), а у відношенні (суб’єктивному чи об’єктивному) того, хто говорить, до того, що він повідомляє.

У свою чергу основну увагу зосередимо на навчанні „ілюстративної розповіді”, оскільки даний вид найбільшою мірою відображає вимоги Програми (2004) для навчання писемного мовлення студентів на I курсі ВМНЗ.

Слід зазначити, що дискурси описового і розповідного характеру мають певні спільні правила побудови текстів, які, в свою чергу, можуть переноситися з рідної мови на іноземну, і, відповідно, ці навички повинні враховуватися при базовому рівні навченості абітурієнтів. Крім того, заплановане шкільною програмою навчання написання опису і розповіді не завжди досягає відповідного рівня володіння зазначеним видом діяльності. Таким чином, перед мовним закладом сьогодення стоїть завдання компенсувати ті недоліки, з якими більшість студентів приходять на I курс, і які виражаються в недотриманні ряду вимог культури ПМ при висловленні своїх думок [5].

Підсумуємо викладене вище та визначимо мету навчання писемного мовлення на I курсі навчання у ВМНЗ. **Метою навчання писемного мовлення є оволодіння дискурсивною компетенцією – стратегією побудови дискурсу/тексту – та її використання при створенні текстів двох функціонально-смыслових типів „опис” і „розповідь” під час написання письмових текстів.**

Завдання навчання конкретизують визначену мету навчання писемного мовлення на I курсі у ВМНЗ і полягають в досягненні рівня незалежного користувача (B2), що вимагає певного набору вмінь продукувати писемні дискурси (опис і розповідь). А саме, сформувати дискурсивні вміння або здатність будувати (компонувати) тексти, тобто створювати текст відповідно до композиційного плану (компонування тексту), а також здатність декомпонувати текст та виявляти в його основі композиційний план (декомпозиція тексту).

Література:

1. *Бессмертная Н. В.* Речевая форма «динамическое описание» и её лингвистическая характеристика: Дис. ...канд. филол. наук: 10.02.04. – К., 1972. – 243 с.
2. *Лингвистический энциклопедический словарь* / Под ред. В.Н. Ярцевой. – М.: Советская энциклопедия, 1990. – 685 с.
3. *Словарь методических терминов* (теория и практика преподавания языков) Азимов Э. Г., Щукин А. Н.. – СПб: «Златоуст», 1999. – 472 с.
4. *Curriculum für den Sprachpraktischen Deutschunterricht an pädagogischen Fakultäten der Universitäten und pädagogischen Hochschulen.* – К.: Ленвіт, 2004. – 256 с. (німецькою мовою).
5. *Ek J.A., van, Trim J. L. M.* Vantage. – Cambridge: Cambridge University Press, 2001. – 187 p.

Горобченко Наталия Владимировна

Формирование у будущих учителей немецкого языка коммуникативной компетенции в письменной речи.

Данная статья посвящена решению проблемы формирования у будущих учителей немецкого языка коммуникативной компетенции в письменной речи. Автор рассматривает цели и задачи обучения письменной речи будущих

учителей в свете современных международных требований, определяет дискурс как основу обучения указанному виду речевой деятельности и характеризует функционально-смысловые типы дискурса, характерные для 1-го курса, - описание и повествование.

Ключевые слова: цель обучения письменной речи, речевые умения, общие закономерности построения текстов, дискурсивные умения, функционально-смысловые типы текста, описание, повествование.

Gorobchenko Natalia Volodymyrivna

The Formation of Communicative Competence in Writing of Future German Language Teachers.

The article deals with the problem of teaching communicative competence in writing of future German language teachers. The author deals with aims and tasks of teaching communicative competence in writing of future German language teachers in terms of modern international demands, determines discourse as the basis of teaching this kind of language activity and characterizes functional-notional types of discourse for the 1-st course students – description and narration.

Keywords: the aim of teaching communication, language skills, general regularities of text-building, discourse skills, functional-notional types of text, description, narration.